

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גיליון 26, אוגוסט 2008 אב ה'תשס"ח

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

בית"ר ירושלים נגד ויסלה קרקוב

היא האלופה ומחזיקת הגביע בישראל בעונת 2007/8. ויסלה קרקוב נוסדה בשנת 1906. הקבוצה היא אלופת פולין, וידועה כקבוצה הטובה ביותר בפולין עם 11 אליפויות, מהן ארבע ברצף, וארבעה גביעים.

בית"ר ירושלים תתמודד נגד ויסלה קרקוב בסיבוב השני של מוקדמות ליגת האלופות. המשחק הראשון ייערך בארץ ב-30 ביולי ומשחק הגומלין בקרקוב יערך ב-6 באוגוסט. בית"ר ירושלים נוסדה בשנת 1936 ולזכותה שש אליפויות, ששה גביעים וגביע טוטו אחד. בית"ר

קצרים

מדיווחים מספריים שנמסרו לאחרונה מוועידת התביעות בנושא קרן הגטאות של ממשלת גרמניה, עולה ש-21,800 אנשים הגישו בקשות לקבלת תשלום חד-פעמי מהקרן, וכי 4,500 בקשות אושרו כבר. הקרן נוסדה על ידי ממשלת גרמניה בספטמבר 2007 כדי לשלם תשלומים חד-פעמיים של 2000 יורו לניצולי שואה שביצעו עבודות בגטאות, ללא כפייה. כ-50,000 ניצולי שואה עשויים להיות זכאים לתשלום זה.

שידורי חוץ של קול פולין, בעברית, אפשר למצוא בכתובת האינטרנט www.polskieradio.pl/ zagranica.il/ פורטל של הקהילות היהודיות בפולין, בפולנית, תמצאו בכתובת: www.jewish.org.pl/

שינויי קריטריונים בקרן לרווחה לנפגעי שואה

הכיבוש הנאצי בתקופת מלחמת העולם השנייה, ושעברו את התקופה בגטאות, מחנות ריכוז או במסתור, או מי שחיו בארצות שהיו גרורותיה של גרמניה או מי שברחו משטחי הכיבוש, ובתנאי שעמדו במבחן הכנסות בתחום הסיוע הרלוונטי.

תחומי הסיוע, במימון עיקרי של ועידת התביעות, הם: סיוע וסיוע קצר מועד, לחץ מצוקה, מענקים אישיים וטיפול שניניים.

לפרטים נוספים ולהגשת בקשות בכל תחומי הסיוע יש לפנות לקרן, רחוב קפלן 17 ת.ד. 7197 תל אביב טלפון 03-6090866 פקס 03-6968294.

לאור הגידול הצפוי במשאבים שמעמיד משרד האוצר, ניתנת האפשרות לקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל לעדכן את הקריטריונים באפיק המענקים האישיים, וזאת מה-1 באוגוסט 2008: ניתן להגיש בקשה למענק כל שנתיים; ניתן להגיש בקשה למענק גם עבור ניצולי שואה בני 65-70; ניצול שקיבל מענק בסכום הנמוך מ-4,000 ש"ח יכול להגיש בקשה למענק בשנה הבאה עד להשלמת הסכום בוטלה ההגבלה הפנימית על גובה הסכום לתרופות, משקפיים וכדומה, וניתן לקבל מענק בגובה של עד 4,000 ש"ח בכל סעיף.

זכאים לקבל סיוע מהקרן הם מי שחיו תחת

סימפונט רעננה

תזמורת סימפונט רעננה תקיים שלושה קונצרטים מיוחדים – "טריו" לרגל שנת פולין בישראל.

הקונצרט הראשון יתקיים ב-6 ו-7 אוקטובר, ובמסגרתו יארח הסימפונט את תיאטרון NN. קונצרט מס' 2, אקורד היום של חגיגות פולין בישראל, יתקיים בסוף חודש דצמבר, יחד עם הזמרת יוהנה ראביק מפולין ובו שירים פולנים מוכרים. הבריטון בקונצרט השלישי, שיתקיים בפברואר, יהיה טרפנקובסקי מפולין.

מחיר הנחה מיוחד למנוי ל-3 הקונצרטים הוא 210 ש"ח. לקבלת תוכניה, פרטים והרשמה: 09-7457773

"הקוסם מלובלין" ביידישפיל

לרגל ההפקה המיוחדת של "הקוסם מלובלין", סיכם "יידישפיל" שיתוף פעולה עם ספריית פועלים, שהוציאה לאחרונה תרגום עברי חדש לספר. זאת, במטרה לקדם היכרות ולעודד ככל הניתן את ההיכרות של הציבור בארץ עם הקלאסיקה הגדולה.

הצגה ראשונה תועלה ב-31.8.2008 בבית ציוני אמריקה, ואח"כ כל ערב עד 6.9.08. ההצגות תתחדשנה ב-1.10. להזמנת כרטיסים יש לפנות לתיאטרון, בשיחת חיים 1-800-444-660. מחיר הנחה מיוחד ליוצאי קרקוב (במקום 160 ש"ח).

במסגרת שנת פולין בישראל יעלה תיאטרון "יידישפיל" בשיתוף עם מכון אדם מיצקביץ' בפולין את המחזמר המבוסס על הנובלה "הקוסם מלובלין", פרי עטו של הסופר זוכה פרס נובל, יצחק שבזיס זינגר.

ההפקה מבוססת על משחק ביידיש של בני הדור הצעיר, רובם צברים אשר לא דברו יידיש בבית. אלה טופחו על ידי ה"יידישפיל" במשך שלוש שנים רצופות ובסיוע אגודת הידידים של התיאטרון. ההצגה עולה לראשונה בעולם בשפת המקור של יצירת שבזיס-זינגר – יידיש, והיא מלווה, בתרגום לעברית ולרוסית.

אבלים ומשתתפים בצער על פטירתו של המשורר יליד קרקוב
ז"י (יורק) הרמן ז"ל

אבלים על פטירתו של
לאון שרייבר ז"ל
מחלוצי התעשייה בישראל ומשתתפים בצער המשפחה

משתתפים בצער המשפחה ואבלים על פטירתו של
צבי נתן ז"ל
בוגר הגימנסיה העברית בקרקוב וחבר בתזמורת הגימנסיה

תזכורת לתשלום דמי חבר

המחאה בסך 120 ש"ח יש לשלוח לארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב 69051.

יהודים מוכרי ספרים בקרקוב על פי מאמרו של ריישרד לב (חלק ראשון)

חריף, שכוון נגד מוכרי הספרים העתיקים היהודים, ובו בזמן נגד מוכרי הספרים הנוצרים שלא הצליחו לפעול נגד היהודים, אשר התפרסו בלב העיר קרקוב ("עכשיו התור לספרים בבית האפור") – שפך המחבר את זעמו על אלה שהניחו ליהודים "שיוכלו כך, ללא עונש, ליצור חנויות ספרים ניידות". ואמנם עברו היהודים מהעיסוק בגרוטאות למיניהן למסחר בספרים "מיד שניה", שהרי לכך ניתנה להם הזכות באותו צו קיסרי שהוזכר לעיל. אבל "עניין אחר הוא בגד לעומת ספר משומש/ זה האחרון שווה לפעמים יותר מחנות שלמה". ובכן, קנאת סוחרים, הינו מאבק כלכלי, שהרי הופיע מתחרה, שבמסחר ספרים זה לא זו בלבד שידע להרוויח, אבל – כפי שברור מאותו כתב שיטנה – התגלה כמועיל מבחינת תרבותית, כאשר דווקא הודות לתיווכו מתעשרים אוצרותיהן של הספריות הפרטיות של חובבים מקומיים.

לפי שעה היוו היהודים מוכרי ספרים משומשים אלה חלק חברתי שהיו מתחשבים בו, שכן סוחרים הספרים הקרקובאים התאוננו שהם עוסקים לא רק בספרים ישנים, אלא גם בחדשים, האסורים במיוחד, מחו"ל, שקרוב לוודאי הוברחו העירה. חרף תלותו אלה לא התיר הסינט של העיר החופשית קרקוב לערוך חיפוש אצל מוכריהם, מחשש למהומות. ברם, העננים מעל ראשיהם של מוכרי הספרים היהודים הלכו והצטברו ללא הרף. לבסוף, בשנת 1836, סולקו היהודים מכיכר העיר. או אז עברו לכיכר הצלב הקדוש (Świętego Krzyża) שבקצה רחוב שפיטלנה (Szpitalna).

השנים שבמעבר מהמחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה למחצית השנייה – היו תקופה של התעניינות הולכת וגוברת בספרים עתיקים פולניים. קרקוב הפכה להיות מוקד חשוב ביותר של פולין כולה, שנמחקה ממפת אירופה, מוקד בו טופח מדע העבר ופולחן מסורת. באותו זמן קמים אוספים מוזיאליים חדשים וספריות פרטיות רבות. התעוררה הנטיה לאיסוף ספרים עתיקים, הלכה וגדלה תנועת חובבי הספר, וכל זה הובן כביטוי פעיל לפטריוטיזם. ארגונה מחדש של הספרייה האיגלונית, התחדשותה של האוניברסיטה ברוח הלאומיות הפולנית ובדומה ליסוד האקדמיה למדעים, משמשים דחף לחיפוש מזכרות מהעבר, תמונות, כתבי יד, דפוסים פולניים הנוגעים לפולין. בקרקוב נערכים ימי-זיכרון לאומיים, חגיגות יובל, כנסים מדעיים, וכל אלה מושכים אל העיר אנשים המחפשים ספרים. הגיע זמנם של מוכרי הספרים עתיקים – משמע זמנם של המתווכים בתפוצת ספרים ישנים משומשים, דבר הדורש תמיד כושר אבחנה, ידע ביבליוגרפי כלשהו ואילו התמצאות בספרות. בד בבד זה גם זמנם של בוקניסטים – כך ראוי לכתובם – אנשים העוסקים במסחר בספרים משומשים חדשים, המצויים עדיין בשוק הספרים, או שאזלו ממנו יחסית לא מזמן, וכן גם העוסקים בממכר ספרים חדשים שאינם בשימוש, שייך המהדורות שלא הצליחו, או מו"לים שפשטו את הרגל במסחר. מרבית מוכרי הספרים הישנים היהודים נמנתה בעצם על מעמד הבוקניסטים.

"היום הם כבר סידרו את המסחר בספרים עתיקים בקנה מידה גדול. יהודים אחרים שכרו חדרים ברחוב שפיטלנה והקימו דוכנים בכיכר הצלב הקדוש, בקצה רחוב שפיטלנה, שם הם מציגים המון ספרים, שהאל יודע מאין הם משיגים אותם..." (כתב אמברוזי גרובובסקי, שהקביעה שלו "היום" נשארת בלתי מוגדרת, כיוון שאת הרישומים המרכיבים את זכרונותיו הוא ערך בין השנים 1832-1868. עוד כתב גרובובסקי כי "הדמות החשובה ביותר במסחר הספרים היהודי הוא שמואל הזקן, בעל זקן השיבה, ואחריו בא לייב הרזה עם עור פניו הצהוב-כחלחל..." בראשון משני אלה, שמואל, מזהה היסטוריון בן זמננו את אבי משפחת הימלבלאו, ואילו בשני, לייב, את אבי משפחת טאפט, אשר נפטר בשנת 1847 בערך. בשנות המעבר מהמאה השמונה-עשרה לתשע עשרה עסק במסחר ספרים ברוכלות מבית לבית. החל משנת 1802 נעזר במסחרו בעגלה וסלים שהציב בכיכר העיר, ומשנת 1836 – בכיכר הרוח הקדושה. עד מהרה נחת בקירבת מקום, בדירה שכורה ברחוב שפיטלנה 8.

לייב טאפט "היה דוחף יום יום עגלה משכונת קז'ימייז. תכופות היה מבקר אצלו נזיר מהכנסייה הסמוכה. פעם אחת הציע אותו נזיר לסבי-זקני שיאחסן את ספריו באחד מתאי המנזר הריקים. וכך כבר הדבר נשאר. תא קטן זה היווה את ראשיתו של בית מסחר הספרים העתיקים". סיפור יפה זה היה חוזר ומספר ישעיה, האחרון לבית טאפט. אולם איש לא נטל על עצמו לבדוק את מהימנותו. שישאר איפוא כמות שהוא גם כאן.

מאז ומתמיד היה המסחר בספרים ישנים בפולין כמעט כולו בידי יהודים, ובמשך המאה התשע-עשרה וארבעת העשורים הראשונים של המאה העשרים היוו היהודים מוכרי הספרים הישנים את אחד העורקים החיוניים בחיי הספר הפולני. אפשר להגדיר, ולו בקירוב, את ראשית המאה השבע עשרה כעת בה גילו היהודים בקרקוב עניין במסחר ספרים. עקב העברתה בסוף המאה שקדמה לכך (בשנת 1596) של בירת המדינה מקרקוב לוורשה, דעכו בקרקוב חיי התרבות והספרות, חיי הכלכלה ואף החיים הפוליטיים. חנויות ספרים בודדות בלבד ברחוב גרודצקה סיפקו את צרכי שוק הקוראים, ספרים אשר הובאו מחוץ לארץ.

עם חנויות הספרים המועטות נמנתה גם אחת שבעליה היה יהודי, אלמוני לחלוטין, שייבא ספרים מוונציה. חנות זו שכנה בבית של **דומיניק מרונוגוני** (מאוחר בספרון של סבסטיאן מיציניבסקי שיצא לאור בשנת 1618). עדות נוספת להתפשטות של מקצוע מסחר ספרים בקרב היהודים נמצא בחוברת "קוזובלץ" ("Kozubalec") מאת מחבר אלמוני, שהתפרסמה בחרוים בשנת 1626.

בעת המהומות האנטי-יהודיות שפרצו בשנת 1682 התברר שבדוכני הסחורות שהיהודים החזיקו בכיכר העיר, נמצאו גם ספרים שנמכרו בשר – שכן על פי ההוראות המחייבות אסור היה להחזיקם ולסחור בהם. היהודים היו קונים בבתי הדפוס גליונות מקופלים של דפוסים חדשים, כורכים אותם בכוחות עצמם, ומוכרים – במחיר מוזל כמובן – לסוחרים שבאו מבחוץ וביירדים ובשווקים בעיירות ובכפרי הסביבה. בערך באותו זמן פתחו היהודים במסחר ספרים בשיטת רוכלות בבתים פרטיים בעיר – עיסוק שגם הוא נאסר עליהם.

במהלך המחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה הואשמו היהודים בהפצה האסורה של ספרים בעיר. הם הואשמו ב"גרירת נזקים" בתחום המסחר בספרים. הדבר התבטא בכך שבהזדמנויות שונות, במכירות חיסול למשל, אגב קניית שאריות תכולתם של בתי דפוס וכו', היו רוכשים את הספרים, ואחר כך היו בוחרים מתוכם את המבוקשים פחות, חסרי כוח המשיכה מבחינה מסחרית, היו מפרקים אותם והופכים לשקיות לאריות מוצרי חלב או פלפלים. ספרים רבים ירדו לטמיון בצורה זו וקשה להתנחם בעובדה שביטפוח נוהג זה לא היה היהודים במודעים.

בשלהי המאה השמונה-עשרה החלו היהודים בקרקוב, וגם בלבוב, ועד מהרה גם בוורשה, לסחור בספרים משומשים ועתיקים, עיסוק שהחל אז להתפתח. הם היו קונים ספרים, אגב ביקור בבתים שבעליהם נפטרו לא מזמן, ויורשיהם חיסלו את הגרוטאות שנצטברו בעליית הגג. בחיפוש אחר ספרים כאלה היו הסוחרים יוצאים לערי השדה, אל חצרותיהם ובתיהם של בעלי אחוזות. את הסחורה לשוק הספרים העתיקים, שהלך וגדל, סיפקו גם האוספים של מסדרי הנזירים, שהתחילו באותו זמן, והיו מרוכזים בספריות של הקהילות והמנזרים.

הצו של הקיסר פרנץ השני משנת 1806 הסדיר את המסחר בספרים בכלל ועתיקים בפרט בקרקוב. תוך איסור "טלטול כלשהו של ספרים מבית לבית, רוכלות כלשהי, היינו שישו עם ספרים בבתים" – ובו בזמן התיר מסחר בספרים משומשים במקומות פומביים. מסחר זה התנהל בכיכר העיר, סמוך לכנסיית וויצ' הקדוש (Świętego Wojciecha) בפסאז של "בית ההטמן" (הסמוך (Kamienica Hetmańska) והבית האפור (Szara Kamienica) – שם היו הספרים נמכרים מעל גבי עגלות וסלים, שהמוכרים היו מסלקים אותם למשך הלילה.

אמברוזי גרובובסקי (Ambroży Grabowski) מציין את שנת 1820 בערך כזמן שבו מסחר זה בספרים ישנים החל לפרוח והיהודים "אימצו להם את המסחר בספרים ישנים". בשנת 1857 התפרסם ביומון הקרקובאי "צ'אס" (זמן (Czas) איזכור בעילום שם על כך שבחזית "הבית האפור" – "התפרסו (היהודים) עם הסחורות הרגילות שלהם – בגדים ישנים משומשים, רהיטים ישנים, מוצרי ברזל ישנים, וכך מה שהיה אז חשוב ביותר לסטודנטים – ספרים ישנים". ועוד תיעוד של תופעה זו מאותה תקופה – נשתמר עד כה ציור אקוורל מאת ויקטור קופף, בעל הכותרת "יריד הספרים", המציג דוכני ספרים של יהודים ולצדם עגלות וסלים שבהם השתמשו. ציור זה של קופף עשוי לשמש אזור מצויין לטקסט דלקמן: "על אשר על יד וויצ' הקדוש/ תוך שחיתות גלויה וחטא/ יהודונים מועילים מאוד בהתנהגותם המנומסת/ עוזרים מאוד/ לחזות הספריות... ומחזיקים באוצרות גדולים של יצירות למיניהן" – כך כתב (בחרוים) מחבר אלמוני בכתב פלסטר שהודפס באותו זמן בשם "הסיימיק ליד הבית האפור". זה היה כתב שטנה

משחקי ילדים בקרקוב ובגליציה

בכל העולם, מאז ומתמיד, שחקו ילדים במשחקים שונים. וכך גם ילדי יהודי גליציה וקרקוב. לצורך מחקר בנושא "משחקים וציונות בתקופת המנדט הבריטי 1920-1948" שעורך **גדי כפיר** מהמחלקה לפולקלור באוניברסיטה העברית, נדרש מידע על שני משחקים שבהם נהגו לשחק ילדי ישראל בגליציה ובקרקוב. עולים שהגיעו מפולין לארץ ישראל, בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20, הביאו עמם גם את המשחקים הללו, ומנהגי המשחק נשמרו בארץ ישראל.

פלירט: משחק קלפי אהבה (לנשים וגברים), אשר אין בו מנצחים ומפסידים, אלא לשם הנאה בלבד. המשפטים בו לקוחים מספרות לשון הקודש, ולעיתים שונו מעט כדי להתאים יותר למשחק. עברית נפלאה. כל אחד מהשחקנים מקבל מספר קלפים ובעזרתם "מתכתבים" השחקנים. כל אחד שמקבל כרטיס מקריא את המשפט אשר שלחו אליו. המשחק הודפס בקרקוב הכתובת מצוינת על הקלף.

קוויטלאך (quitli, quittlach, kvitlakh, kwitlech): כבר במאה ה-14 החלו להופיע אצל היהודים, לצורך משחק, קלפים "כשרים". קלפים אלה מתייחדים בכך שאין עליהם ציור של "פסל ומסיכה", ובנוסף, מאחר ואצל יהודים אסורים הימורים, שימשו אלה כקלפי משחק בעיקר בחג החנוכה. הסבר אפשרי למנהג של משחקי קלפים בחנוכה הוא סמיכות התאריכים בין חנוכה לראש השנה הנוצרי. במהלך ההיסטוריה היו מקרים רבים של פרעות ביהודים בעונה זו, ועל מנת לגרום ליהודים, בעיקר בגליציה, להשאר בבתיים באותם ימים נהגו לשחק קלפים. המקור של שם המשחק הוא במילה "קוויטל" - רצועת נייר עליה היו כותבים התלמידים את שאלותיהם, ומעבירים לרבי למתן תשובה.

מי שמכיר את המשחקים, שמע אליהם בילדותו או שיחק בהם, ואולי עדיין מחזיק בקלפי המשחקים הללו מתבקש לפנות למערכת או אל גדי כפיר kfireng@013.net, ובכך לתרום את תרומתו החשובה לשימור המסורת היהודית.

קלפי קוויטלאך מתוך אוסף מ. גולדשטיין

יצחק בירנהק, יקיר חיפה לשנת 2008

עיסור "יקיר חיפה", אות תודה והוקרה על תרומה רבת שנים לעיר ולמדינה, הוענק לאחרונה **ליצחק בירנהק**, על עשייתו ארוכת השנים במסגרת מפעלו "מנעמים" ולמען התעשייה והקהילה.

יצחק בירנהק זכה לעיסור לשנת 2008 על יוזמתו ותרומתו לביסוס הכלכלי של העיר חיפה מאז הקמת המדינה. להלן חלק מנימוקי הוועדה לבחירתו: "במעשיו איפשר יצירת מקומות עבודה לתושבי העיר מכל המגזרים ובכך סייע לקליטתם הכלכלית והחברתית. במפעל שהקים, קלט ושילב עובדים בעלי מוגבלויות ובכך החזיר להם את כבוד האדם.

יצחק בירנהק זכה לעיסור לשנת 2008 על יוזמתו ותרומתו לביסוס הכלכלי של העיר חיפה מאז הקמת המדינה. להלן חלק מנימוקי הוועדה לבחירתו: "במעשיו איפשר יצירת מקומות עבודה לתושבי העיר מכל המגזרים ובכך סייע לקליטתם הכלכלית והחברתית. במפעל שהקים, קלט ושילב עובדים בעלי מוגבלויות ובכך החזיר להם את כבוד האדם. רעייתו **רינה לבית וולפילר**, גם היא קרקובאית מ"רשימת שינדלר". עם סיום המלחמה עלתה לארץ ישראל, והתיישבה בחיפה, שם הקים יצחק, יחד עם חותניו רוזה ויצחק וולפילר, אף הם מניצולי שינדלר, את מפעל "מנעמים". היום מנוהל המפעל על ידי בני הדור השלישי, ילדיו ליאורה בירנהק-מרקוס ורמי בירנהק.

קוראים וכותבים,

לצד דברי שבח אין-ספור ל-נוביני (גליון 25) ולשירו של מר מרצל גולדמן "קרקוב שלי", יורשה נא רק לציין למען האמת ההיסטורית כי קו החשמלית מס' 3 לא נסע לפני המלחמה ל"סלואטור" -

Krakowska Miejska Kolej Elektryczna		998120		Godziny	
6	8	10	12	14	16
7	9	11	13	15	17
8	10	12	14	16	18
9	11	13	15	17	19
10	12	14	16	18	20
11	13	15	17	19	21
12	14	16	18	20	22
13	15	17	19	21	23
14	16	18	20	22	24
15	17	19	21	23	25
16	18	20	22	24	26
17	19	21	23	25	27
18	20	22	24	26	28
19	21	23	25	27	29
20	22	24	26	28	30
21	23	25	27	29	31
22	24	26	28	30	
23	25	27	29		
24	26	28			
25	27				
26	28				
27	29				
28	30				
29	31				
30					
31					

לשם הובילו הקוים מס' 5-6. כהוכחה לכך הנני מצרף כאן תצלום כרטיס נסיעה מקורי ובלתי מנוצל מלפני 70 שנה, אשר שמרתי במוקד כל מסתור.

אותם הימים, בתקופת ילדותי כילד שאוכל עוד להשתמש בו עם שובי פעם לעיר מולדתי.

עוד אוסיף כי בשנת 1938 פעלו בעיר 6 וחצי קווים (אכן, קווי חצי) - קו מס' 7 נסע רק יום אחד בשנה, בראשון בנובמבר - לבית הקברות. היום יש בוודאי מאות קוי חשמליות ואוטובוסים.

ד"ר איגו פלדבלום
היכרותי הראשונה עם **ד"ר סלומון שפיטצמר** היתה בתקופת לימודי בבית הספר Szkola Ekonomiczna Handlowa, בו לימד את מקצוע הדת. קודם לכן, כמדומני, היה מנהל בית ספר הממלכתי ברח' Waska, שרוב תלמידיו היו יהודים. השיעורים שלנו התקיימו אחר הצהריים, שעתיים בכל שבוע, והיו משותפים עם הבנות שלמדו גם בבי"ס זה בבנין הסמוך.

ד"ר שפיטצמר היה מחנך ציוני, שכתב ספרים. למדנו היסטוריה יהודית ותורה מהספר Zdroj-Zycia שכתב ד"ר שפיטצמר, בפולנית. שפיטצמר דרש שנלמד בעל פה קטעים שלמים מהספר, אבל אנחנו לא לקחנו את הלימודים ברצינות ובמקום לדקלם בע"פ, קראנו מהספר.

הארגון הציוני בקרקוב "יהודה", בו הינו מאורגנים, כיבד אותו בתואר "נשיא כבוד", ורשם אותו בספר הזהב של קק"ל. את הקלף מסרתי לו כראש התנועה, בליווי החברות **גיניה שפרבר** ופלה גרינבאום.

לא ידוע לי האם ד"ר שפיטצמר נפטר לפני המלחמה או נספה בשואה. אולי יש למישהו מידע על גורלו.

צבי גרינגרס

רינה ויצחק בירנהק בטקס יקיר חיפה

ספריות וחדרי קריאה בקרקוב היהודית

בתקופה שבין שתי מלחמות העולם עמדו לרשות האוכלוסיה הקרקובאית שוחרת התרבות ולרשות המעוניינים להרחיב את השכלתם, ספריות וחדרי הקריאה העירוניים, אך רוב תושביה היהודים של העיר העדיפו את הספריות וחדרי הקריאה שאורגנו על ידי ארגונים יהודיים, ורובם ככולם פעלו בקז'ימייז'. רוב חדרי הקריאה היו קטנים, רובם מזוהים עם מפלגות פוליטיות, וחלקם נתמכו על ידי הקהילה.

מתוך רישומי המשטרה, לה דווח על מספר החברים המשתתפים בפעילויות השונות, אפשר ללמוד על קיומם של הספריות וחדרי הקריאה הבאים:

חדר קריאה וספריה "עזרא" אשר נוסדה בתחילת מלחמת העולם הראשונה (במהלך המלחמה שימש המקום לאחסון תפוחי אדמה). ראש הקהילה היהודית, **רפאל לנדאו**, היה חבר מועצת המנהלים של חדר הקריאה, שבו היו 200 חברים.

Czytelnia Ludowa Jedność – Unity חדר קריאה שהתקיים בשנים 1926-1938, ואף הוא שכן בקז'ימייז'. מרישומי המשטרה עולה כי כל 220 חבריו היו

חברים ב"פועלי ציון שמאל" – ארגון בעל אוריינטציה סוציאליסטית ציונית.

חדר הקריאה על שם י.ל. פרץ, שהתקיים בשנים 1928-1939, שרת בעיקר את קהל חובבי היידיש והתרבות האידית. עם הקמתו מנה המקום כ-110 חברים, ומספרם גדל עד לכ-400. בתחילה שכן חדר הקריאה ברחוב מיודובה, ואחר כך עבר לרחוב דיטלה. כגזברית חדר הקריאה שימשה גבי **סטפניה שנקר**. במקום היו 3,370 ספרים, מהם 1,805 ספרים ביידיש (כ-55%), 1,046 ספרים בפולנית (31%) ו-300 בגרמנית. החברים בחדר הקריאה היו מזוהים פוליטית עם פועלי ציון שמאל, המקום נחשד על ידי המשטרה בנטיות קומוניסטיות.

אחד מחדרי הקריאה החשובים ביותר היה **Czytelnia Towarzyska** שבכרך השוק הראשי, בין רחוב פלוריאנסקה לסלבובסקה, בקומה הראשונה של בית מספר 39. למרות שהיה זה מוסד יהודי הרי הוא לא ייחד עצמו ליהודים בלבד, ואת המקום פקדו גם תושבים לא יהודיים. היה זה אחד המוסדות החשובים ביותר לאינטלגנציה היהודית והפולנית,

לכאן היו מגיעים עתונים מכל רחבי פולין ומאוצרות חו"ל, כאן היו נפגשים למשחקי שח וברידג', ובמקום התקיימו שיעורי אנגלית, אספרנטו, צרפתית ואיטלקית. ב-1913 הגיע מספר החברים ללמעלה מ-300 ביניהם **אדולף גרוס, הנריקה פרומוביץ-סטולר, פאול טאוונשלנג**, משפחות **לנדאו** ומשפחת **טיילס**. עשר שנים מאוחר יותר הגיע מספר החברים ל-864, ובמהלך העשור נערכו 1,700 הרצאות וערבי קריאה. בשנת 1924-25 קיבל הארגון סיבסוד מעיריית קרקוב, ובכסף זה רכש המועדון את הציוד החדש ביותר – מקרן תמונות להצגה בעת ההרצאות.

חדר הקריאה תמך גם בקברט **Bury Melonik** שנודע בשל ה- Szmonces ("שמונצס") – בדיחות לשוניות המבוססות על שליטה בשפה הפולנית. היה זה סגנון כתיבה מקובל גם בקברטים של ורשה ולבוב (גם **יוליאן טובים** כתב "שמונצס"). הקברט היה ליורשו המוצלח של ה- Zielony Balonik ("הבלון הקטן הירוק") שפעל בשנים 1905-1912 בקפה Jana Michalika ברחוב פלוריאנסקה.

סיפורו של מוזר קרקובאי

סיפור סופר בקרקוב על נסיבות התנצרותו של המשומד פיינטוך, שהסב אחר כך את שמו לסטניסלב שרסקי, מי שהיה בעליו של עסק יבוא התה המפורסם "התה עם המגדל". בית העסק שכן בבנין עתיק בכיכר הראשית, בקטע שבין "פלץ מאריאצקי" לבין רחוב שיננה, והיה ידוע בעיר בכינוי "הבית האפור", ומכאן, אומרים, גם המקור לשם משפחתו הפולני של המוזר פיינטוך. והסיפור שהיה כך היה:

שם המשפחה פיינטוך הוסב לשרסקי, כנראה מאוחר יותר, ואפשר להניח כי הסבת השם לא נעשתה על ידי מייסד המשפחה

המוזר עצמו, אלא על ידי אחד מצאצאיו. בספרו "תולדות היהודים בקרקוב ובקז'ימייז' 1304-1868" מציין מאיר באלאבאן (בעמוד 895, ובהערות שוליים 20) כי יהודי קרקוב שילמו מס שהיה כלול במחיר הבשר על כל ליטרה של בשר וגם על שחיטה של עופות. יהודים שלא אכלו בשר כשר, ובשנות הארבעים של המאה ה-19 כבר היו יהודים רבים כאלה, היו צריכים לבוא לכלל הסכם נפרד עם החוכר ולשלם לו סכום שנתי כולל. וכך מספר מאיר באלבאן כי בני משפחת שרסקי המירו את דתם בשנת 1846. על רקע התנצרותם של שלומית אשתו של מרצ'ין פיינטוך, והילדים, הורתה המחלקה לענייני פנים, שמומרים יהיו חייבים לשלם לחוכר את "מס הכשרות" לתקופה שעד ליום טבילתם לנצרות. הואיל ובני משפחת

הבית האפור בשוק הראשי של קרקוב

פיינטוך הוטבלו ביום 2 במרס 1846 הרי הם חייבים לשלם בעד שני חודשים ושני ימים מתוך תשלום שנתי של מאה זהובים.

על פי היהודים בקרקוב, חייה וחורבנה של קהילה עתיקה ועדת ההנצחה של יוצאי קרקוב בחיפה, תשמ"א-1981

פיינטוך נמנה עם עשירי הקהילה היהודית במאה ה-19, וכרבים מעשירי הקהילה חיפש פיינטוך הזדמנות נאותה להשקיע כספים בנכסי דלא נידי. אך על פי החוק באותם ימים, אסור היה ליהודים להחזיק בנכסי דלא נידי ולגור במרכז העיר.

פעם אחת בקיץ, בשבת אחר הצהרים, יצא פיינטוך לטייל בחוצות העיר, ותוך כדי טיולו הגיע עד הכיכר הראשית. כאן נודע לו במקרה ש"הבית האפור" עומד למכירה. בשובו לפנות ערב לביתו מצא את אשתו עומדת ליד החלון, ובידה הסינדר הגדול "קרבן מנחה", ומתפללת לאור קרני השמש האחרונות תפילת מנחה של שבת.

משפנה אליה כדי לספר לה על הזדמנות הרכישה, השתיקה אותה בתנועות יד, ובקריאה: "נו, אוך, מספיק", כפי שהיו נוהגים יהודים להתרות במי שמפסיקם באמצע התפילה. המתין עד שזוגתו תסיים את תפילתה, ומשסיימה פתח בסיפורו על הרכישה המזדמנת, וסיים, ביידיש כמובן: "אבער מ'מוז זין